

LA POBLACIÓ DE VILAVERD ELS ANYS 1930 I 1940

Eulàlia ALBAREDA I LLIRÓ
Josep M. PORTA I BALANYÀ
Miquel ROSELLÓ I CALLAU

INTRODUCCIÓ

El present treball ha estat realitzat a l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc a partir del buidatge i de l'anàlisi dels padrons de població de Vilaverd corresponents als anys 1930 i 1940.

Les dades han estat recollides i elaborades pels alumnes de 3r curs d'ESO (curs 1998-99) del Col·legi Mare de Déu de la Serra, de Montblanc, que van realitzar el crèdit variable de Ciències Socials "Anem a l'Arxiu", durant els mesos de gener a març. Aquests alumnes són: Jordi Albalat, Montse Caballé, Jéssica Cantillo, Toni Cartanyà, Manel Espinach, Jaume Garcia, Marc González, Mònica Martí, Josep Ninot, Ton Orpinell, Jordi Pere, Ramon Roig, Esther Sabidó, Laura Sabidó, Joan F. Sanahuja i Sergi Silvero.

EVOLUCIÓ HISTÒRICA

La població de Vilaverd es troba en la part més meridional i de menys altitud (269 metres) de la Conca de Barberà, a l'entrada de la comarca. Per tant, a cavall entre la Conca i l'Alt Camp, posa en comunicació les dues comarques per l'estret de la Riba. El terme municipal és de 12,82 km² i limita per totes les bandes amb el de Montblanc, llevat de la de migdia, que ho fa amb el de la Riba. És circumscrit per quatre corrents fluvials: per la part

septentrional, el riu de la Vall; per l'oriental, el Francolí; i per la meridional, el riu Brugent i el barranc del Mal Torrent. A ponent, les serres de l'Ermita i de la Bardina i el deshabitat de Rojalons li posen les seves fites.

D'ençà de la seva fundació, el riu Francolí ha marcat el desenvolupament de la vila, amb unes excel·lents terres de regadiu i d'horta, proporcionant aigua per a les activitats industrials (molins i fàbriques tèxtils i de cuita de guix), però també ha constituït una amenaça pel projecte d'un pantà, amb el mur al congost de la Riba.

El terme és travessat per la carretera comarcal de Salou a Artesa de Segre, que alhora passa pel centre de l'allargassat nucli urbà, i que fou construïda seguint el camí ral del segle XVIII, el qual va ser obert damunt de la calçada romana, la via Aurèlia, que comunicava la capital, Tarraco, amb les terres bàrbares de l'interior, les dels ilergetes. Paral·lela a aquesta via de comunicació, des de l'any 1863, discorre la via del ferrocarril de Reus a Lleida.

Els orígens més remots de Vilaverd cal cercar-los en la seva etimologia, que denota l'existència d'alguna vila romana, i en l'important castell estratègic que els sarraïns varen construir al lloc cap als voltants de l'any 800. El castell i les terres del contorn varen ser reconquerides l'any 1148, en temps de Ramon Berenguer IV, pels guerrers de Ponç de Cervera. Posteriorment, el comte, i per tal d'assegurar-ne la repoblació, en va fer donació a Pere Berenguer de Vilafranca, el qual ja havia colonitzat Dues-Aigües (o Vila-salva), embrió del futur Montblanc. Així, el comte, des de Narbona, el mes de març del 1155, li atorgava la vicaria i la batllia del lloc, tot assignant-li un ampli terme. Pocs dies després, concretament el 29 d'abril, el mateix Ramon Berenguer IV concedia la carta de població als habitants de Dues-Aigües o Vila-salva i de Vilaverd. La carta era unitària per als dos llocs, ja que tenien una mateixa unitat jurisdiccional, però feia una clara diferenciació de les dues poblacions emergents.

No obstant això, al cap de pocs mesos, el lloc de Vilaverd entrà sota la influència del senyoriu de l'arquebisbe de Tarragona. Sembla versemblant que l'11 de desembre del mateix any el comte i l'arquebisbe, Bernat Tort, fessin donació conjunta a Pere de Vilagrassa perquè prosseguís el repoblament. De tota manera, l'any 1178 el lloc ja entrà a formar part de forma definitiva de la mitra de Tarragona, segons donació que féu Alfons I a Berenguer de Vilademuls. L'any 1432 el rei Pere III el Cerimoniós venia la total jurisdicció del lloc a Arnau Sescomes per la quantitat de 10.000 sous. Finalment, el 1406, l'arquebisbe ja adquiria definitivament la total jurisdicció sobre el lloc i terme que la posseiria fins a la supressió de les senyories, ja en ple segle XIX. Atesa la seva vinculació amb la mitra i, en conseqüència,

amb el Camp de Tarragona, a partir del 1339, participà en la Comuna del Camp fins a la dissolució d'aquesta pel Decret de Nova Planta del 1716.¹

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

La demografia de Vilaverd presenta, d'una manera general, dos períodes de creixement i dos de despoblament. El primer període va des dels orígens de la vila fins al 1365, any en què aconseguí el màxim poblacional a l'edat mitjana, amb 54 focs (uns 243 habitants).² En els següents censos del segle XV baixà tres focs, per minvar fins a solament 15 focs (uns 68 habitants) el 1420, fet que significà una pèrdua d'unes tres quartes parts de la seva població en tan sols 55 anys. Aquest despoblament notori fou causat pels assots de les pestes, epidèmies i guerres, un cicle infernal que provocà a més, una greu crisi econòmica pels volts del 1404.³

No obstant això, a finals el segle XIV entrarem en el segon període de creixement, car en aquesta època ja es denoten uns certs signes de recuperació, amb les seves oscil·lacions temporals més o menys sensibles. Aquest lent augment demogràfic es farà palès a finals del segle XIV (el 1497 es comptabilitzen 21 focs) i al llarg del segle XV. Així, es passarà de 22 focs el 1515 a 44 el 1553.⁴ Amb menys de quaranta anys haurà doblat els efectius

¹Per a ampliar el tema de l'evolució històrica de Vilaverd, vegeu, entre d'altres, els treballs de Francesc CORTIELLA I ÒDENA: *Guia de Vilaverd*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona. Tarragona, 1980 (col·lecció Els Llibres de la Medusa, 3); Íd., *Història de Vilaverd*. Ajuntament de Vilaverd, 1982 i Jaume SOLÉ i OLIVÉ: *Vilaverd*. Ed. Cossetània. Valls, 1999 (col·lecció La Creu de Terme); i també, Josep M. SANS I TRAVÉ: "Vilaverd" a *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Segarra. Urgell. Conca de Barberà*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1983, volum IX, pàg. 328-330. Per a temes més concrets, vegeu Valentí GUAL I VILÀ: *Els Batlle de Vilaverd. De Tarba a ciutadans honrats*. Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia. Tarragona, 1992 (col·lecció Paratge Tarragoní, 6); Josep M. PORTA I BALANYÀ: "La població, la societat i la riquesa de Vilaverd en el segon quart del segle XVIII (I)" a *Aplec de Treballs 2*. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1980, pàg. 51-67; i Íd., "L'agricultura i la propietat agrària de Vilaverd en el segon quart del segle XVIII (2)" a *Aplec de Treballs 3*. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1981, pàg. 279-309, així com altres articles publicats per diversos autors (entre els que sobresurten el ja citat Valentí Gual i Joan Rosich i Andreu) en la revista local *Vilaverd parla* (1988-1999).

²Per a una evolució general de la població, a més dels ja citats, vegeu també Josep M. IGLÉSIES: "L'evolució de la població de la Conca de Barberà a través de la història" a *VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos a Montblanc*. Ed. Montblanc. Granollers, 1967, pàg. 75-80.

³Amb la suspensió oficial de pagaments, el decret de bancarrota i l'empenyorament de tots els béns de la vila en poder del batlle.

⁴Per a una evolució general de la població, a més de les obres de Cortiella, vegeu també Josep M. IGLÉSIES: "L'evolució de la població de la Conca de Barberà...", obra cit., pàg. 75-80. A partir d'aquesta data els censos s'interrompen durant un segle i mig. Per a una aproximació al període vegeu el treball de Jordi NADAL, Emili GIRALT: "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553-1717", a Jordi NADAL: *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Ed. Ariel. Barcelona, 1992, pàg. 4-48.

demogràfics. La progressió ascendent es mantindrà fins al principi del segle XVIII, amb 88 veïns el 1708. A la primera dècada del segle, com a conseqüència de la guerra de Successió, hi haurà una davallada molt puntual, ja que el 1718 havia descendit a 71 veïns o 232 habitants.⁵ Però immediatament s'iniciarà una nova recuperació que serà del tot notòria al llarg del segle XVIII, la qual anirà paral·lela al progrés i l'extensió de la vinya. Així, tindrem que el 1726 hi havia 84 focs⁶ i el 1739, amb 90 focs,⁷ ja s'havien incrementat els efectius demogràfics amb més de cent persones respecte a l'any 1719. En el cens de Floridablanca de 1787 la població haurà ascendit a 793 habitants,⁸ fet que ens dóna un índex de creixement d'un 342 per cent, molt superior al mitjà de la Conca de Barberà; si bé, aquesta, va multiplicar per 2,5 els seus efectius poblacionals, i Vilaverd fou un dels seus pobles capdavanters.⁹

Vilaverd, al començar el segle XIX, sofreix una nova minva poblacional ocasionada per les males collites, la fam i la Guerra del Francès, i el 1830 la població haurà descendit a tan sols 504 habitants. Tanmateix, la recuperació, amb la represa econòmica centrada en l'expansió de la vinya, no tardarà a arribar. El 1845 ja tindrà 898 habitants, que ascendiran a 1.170 el 1860, en què aconseguix el màxim demogràfic de tota la seva història. Amb l'arribada de la fil·loxera i les seves conseqüències desastroses per al camp i per a les activitats industrials derivades, Vilaverd, com totes les poblacions de la comarca, sofrirà de bell nou una forta davallada, motivada per la crisi agrícola i pel canvi de les estructures econòmiques i socials agreujades per la manca d'una decidida política de protecció oficial envers el camp i la pagesia. Com a conseqüència, la població anirà disminuint progressivament fins a l'època actual. El descens serà del tot pronunciat, i es redueix en més de la meitat el nombre d'habitants. La tendència s'iniciarà el 1889 amb 1.084 habitants, per continuar amb una reducció constant de la pobla-

⁵Josep IGLÉSIES: *Estadístiques de població de Catalunya. El primer vincenni del segle XVIII*. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona, 1974, pàg. 306 i 696. Amb una mitjana de 3,27 hab. per foc. Josep M.T. GRAU I PUJOL; Valentí GUAL I VILÀ; Roser PUIG I TÀRRECH: *Noms i gent de la Conca de Barberà (Limitació i validesa de les sèries censals modernes)*. Ed. Rafael Dalmau. Barcelona, 1990, pàg. 52.

⁶Pere VOLTES: "Distribució de una leva de soldats entre los núcleos habitados de Catalunya, en 1726", a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*. Barcelona, 1973, volum X, pàg. 59.

⁷Josep M. PORTA I BALANYÀ: "La població, la societat i la riquesa de Vilaverd..." obra cit., pàg. 53-54.

⁸Josep IGLÉSIES: *El Cens del Comte Floridablanca 1787 (part Catalunya)*. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona, 1969, pàg. 543.

⁹P. VILAR: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Edicions 62. Barcelona, 1975, volum III, pàg. 158.

ció: 964 empadronats el 1896, 951 el 1901, 895 el 1910, 772 el 1925, 733 el 1930, 713 el 1940, 626 el 1945, 652 el 1950, 637 el 1955, 577 el 1960, 529 el 1965, 501 el 1970,¹⁰ per continuar fins als nostres dies.

ANÀLISI DELS PADRONS DE POBLACIÓ DELS ANYS 1930 I 1940

El cos central del present treball se centrarà en una anàlisi detallada i amb la conseqüent comparació dels padrons d'habitants de Vilaverd confeccionats els anys anteriors i posteriors a la Guerra Civil, és a dir, els corresponents als anys 1930 i 1940.

En primer lloc, s'ha de dir que la dinàmica poblacional presenta un signe negatiu i, entre ambdues dates, la població tendeix a disminuir, ja que es passa de 733 a 713 persones.

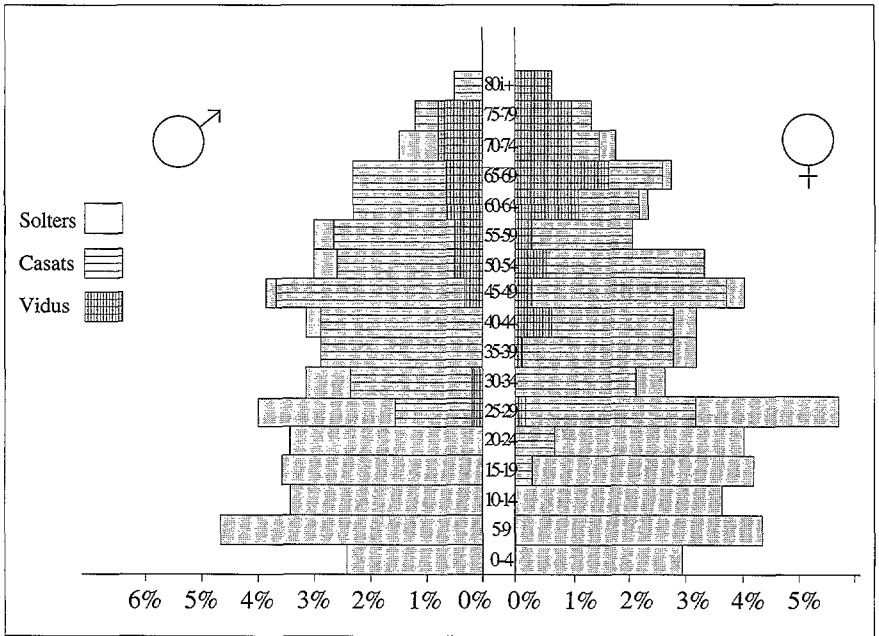
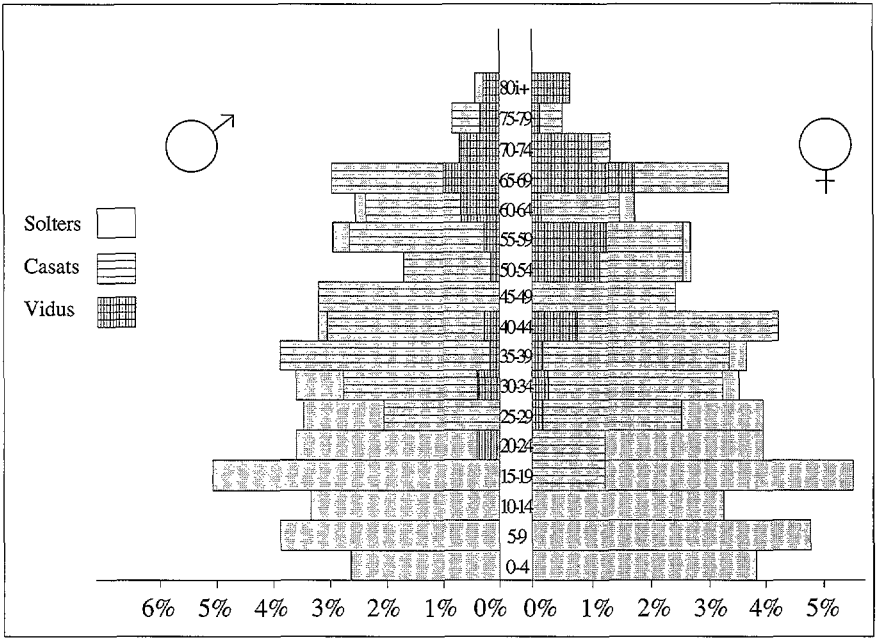
Les piràmides d'edats segons sexe, edats i estat civil tenen una estructura força semblant, amb una població bàsicament adulta. La incidència de l'epidèmia gripal del 1918, que afectà sobretot als més menuts i que s'evidencia en el segments d'edat de 10 a 15 anys pel que fa a 1930 i de 20 a 25 anys el 1940, marca en ambdós casos el punt d'inflexió cap a l'envelliment demogràfic.

Al llarg de la dècada Vilaverd perd un 2,73% de la població. Aquesta pèrdua es localitza en els grups d'edat de 30 a 45 anys, que són els que més van patir la Guerra Civil. També a resultes de la conflagració bèl·lica, i a causa del pobre creixement vegetatiu generat durant els anys 1936-1939, observem un descens notable de la natalitat pel que fa als infants de fins a 5 anys.

Respecte de l'estat civil també s'observa un clar paral·lelisme entre ambdues gràfiques, les quals mostren que les dones es casen més joves que els homes i que enviduen abans. L'índex de solteria també és similar i, tant pel que fa als homes com a les dones i en ambdós padrons, ronda el 44%.

La incidència de la Guerra Civil la copsem en el fet que el 1940 la solteria ha guanyat un punt en la població masculina i en canvi n'ha disminuït un en la femenina. D'altra banda els vidus i vídues també han augmentat en un punt respecte al 1930: els homes passaran de 7,25 al 8,31% i les dones del 13,66 al 14,36%.

¹⁰ACMO (Arxiu Històric Comarcal de Montblanc). Fons municipal de Vilaverd, reg. 2.435, 2.436 i 2.438. Les xifres es refereixen a totes les persones empadronades, tant a la població de dret com a la de fet.

Piràmides d'edat, sexe i estat civil. Vilaverd, 1930 i 1940

El grau d'alfabetització dels habitants de Vilaverd era força elevat, ja que un 80 % dels homes i un 70 % de les dones sabien llegir i escriure. Al llarg de la dècada els percentatges gairebé no variaran. De tota manera s'ha de tenir en compte que en la quarta part de la població sense instrucció s'hi inclouen els infants fins a quatre anys, els quals, lògicament, encara no havien ingressat a l'escola. Aquests representen aproximadament un 6% del total poblacional.

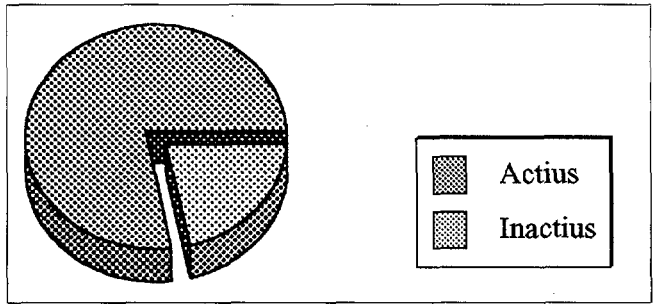
Coneixement de la lectura i escriptura

	1930		1940	
	Homes %	Dones %	Homes %	Dones %
Sí	272 78,84	272 70,1	276 81,89	263 69,94
No	73 21,16	116 29,9	61 18,11	113 30,06

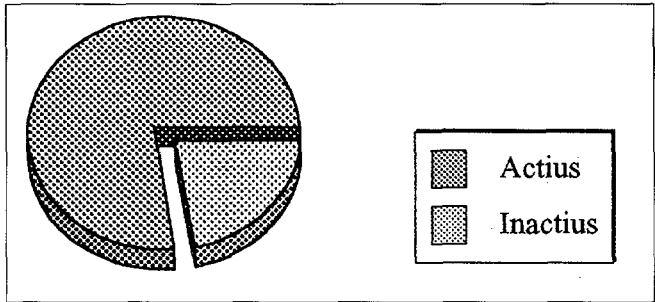
Referent als sectors productius, de bell antuvi s'observa que en ambdós padrons l'estructura no varia gaire. En els dos casos un 77% dels homes s'inclouen en el sector actiu. Per contra, el percentatge és a la inversa en les dones, les quals no arriben al 15%. De tota manera cal tenir en compte que si bé les dones es dedicaven eminentment a les feines de la llar, i tot i que en molts casos no constin com a sectors productius, sovint devien col·laborar activament amb els seus marits en les activitats agrícoles, fins al punt que representaven un fort puntal en l'economia domèstica de moltes famílies pageses.

	1930		1940	
	<i>Pobl. activa</i>	<i>Pobl. no activa</i>	<i>Pobl. activa</i>	<i>Pobl. no activa</i>
Homes	268	77	260	77
Dones	57	331	56	320
Total	325	408	316	397

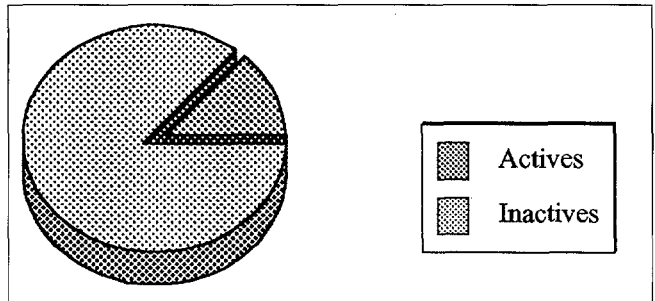
*POBLACIÓ
MASCULINA
ACTIVA I
INACTIVA DE
L'ANY 1930*

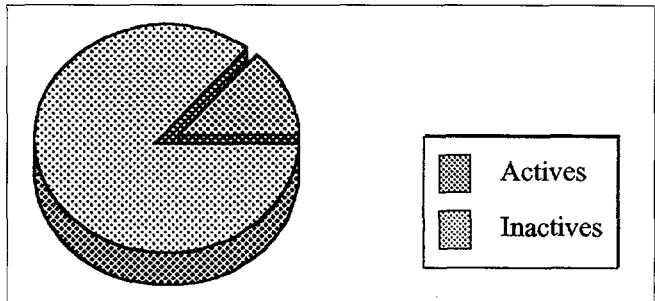
*POBLACIÓ
MASCULINA
ACTIVA I
INACTIVA DE
L'ANY 1940*

*POBLACIÓ
FEMENINA
ACTIVA I
INACTIVA DE
L'ANY 1930*

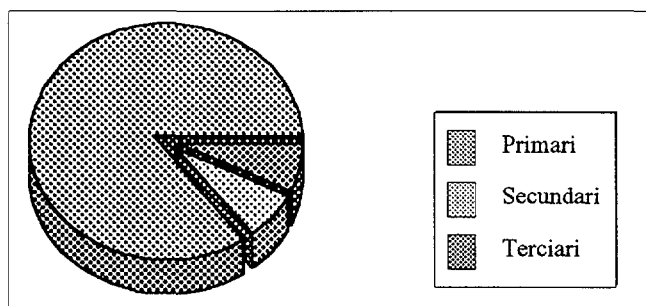

*POBLACIÓ
FEMENINA
ACTIVA I
INACTIVA DE
L'ANY 1940*

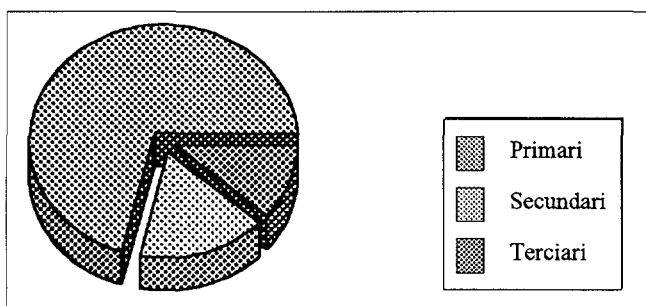

Referent als sectors productius, atès que Vilaverd era una localitat eminentment agrícola, amb escassa implantació industrial, en els dos padrons es destaca el pes majoritari del sector primari; si bé, al llarg de la dècada, el secundari i el terciari tendiran a augmentar.

	1930			1940		
	<i>Primari</i>	<i>Secundari</i>	<i>Terciari</i>	<i>Primari</i>	<i>Secundari</i>	<i>Terciari</i>
Homes	226	20	22	187	40	33
Dones	5	46	6	5	47	4
Total	231	66	28	192	87	37

*POBLACIÓ
MASCULINA
PER SECTORS
D'ACTIVITATS
L'ANY 1930*

*POBLACIÓ
MASCULINA
PER SECTORS
D'ACTIVITATS
L'ANY 1940*

Lògicament, les persones dedicades al sector primari treballaven el camp, i moltes d'elles eren propietàries dels seus trossos de terra, encara que els jornalers també abunden.

El sector secundari era el típic d'una petita localitat catalana. En aquest aspecte, al llarg de la dècada es denota un augment de la complexitat i de la

diversificació professional. De tota manera, cal destacar que tractem una població on hi havia una sèrie d'oficis que garantien les necessitats bàsiques dels vilatans, els quals es complementaven amb una incipient indústria que girava a l'entorn del guix i, partir dels anys quaranta, del tèxtil i del paper. La indústria del tèxtil ocupava majoritàriament les dones que es dedicaven al sector secundari. Vegem tot seguit el quadre detallat i comparatiu de totes les professions existents, malgrat que, de ben segur, alguns d'aquests menestrals o professionals devien compaginar el seu ofici amb les tasques agrícoles:

POBLACIÓ MASCULINA DEL SECTOR SECUNDARI ¹¹

<i>Professions</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>
ferrer	2	6
guixaire	8	3
fuster	2	1
torner	1	1
pintor	1	1
espardenyer	4	1
paleta	2	2
a. contramestres		2
peó		1
fariner		1
sabater		1
carreter		1
paperer		3
obrer		1
tèxtil		2
fàbrica		5
indústria		6
empresari		1
industrial		1
TOTAL	20	40

¹¹En els següents quadres s'ha mantingut la terminologia emprada pels padrons. S'ha de tenir en compte que algunes de les designacions del padró de 1940 es podrien incloure globalment en una de les de 1930. Tal és el cas de la població femenina, ja que en el primer padró solament hi apareix l'epígraf de teixidores i, per contra, en el de 1940 hi ha: teixidores, activitats tèxtils, fabrils, etc.

POBLACIÓ FEMENINA DEL SECTOR SECUNDARI

<i>Professions</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>
industrial	1	
teixidora	45	18
tèxtil		12
fàbrica		10
fabril		4
obrero		3
TOTAL	46	47

Seguint la tònica d'una població de pocs habitants, els serveis eren escassos però, potser, suficients. També es denota un augment de les persones integrades en el sector. La relació de professions segons els dos padrons seria com segueix:

POBLACIÓ MASCULINA DEL SECTOR TERCIARI

<i>Professions</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>
secr. ajuntament	1	
comerç	5	3
cafeter	2	1
barber	1	3
empleat	1	1
carnisser	1	1
rector	1	1
mestre	1	1
mecànic	3	5
metge	2	1

<i>Professions</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>
cap estació	1	1
ferroviari	1	3
forner	2	5
hoteler		1
escorxador		2
músic		1
agutzil		1
mosso estació		1
guardaagulles		1
TOTAL	22	33

POBLACIÓ FEMENINA DEL SECTOR TERCIARI

<i>Professions</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>
minyona	5	
criada		1
mestra	1	1
modista		1
guardaagulles		1
TOTAL	6	4

Referent a les dades migratòries i, concretament, respecte de l'emigració, només poden avaluar el percentatge dels qui marxen ignorant llur destinació. Un altre tema ben diferent serà l'anàlisi de la categoria absent/transeünt, de la qual també ens informa el padró, doncs si bé l'any 1930 trobem 4 persones absents (dos homes i dues dones), el 1940 en seran 34. Aquesta diferència òbviament és motivada per la Guerra Civil.

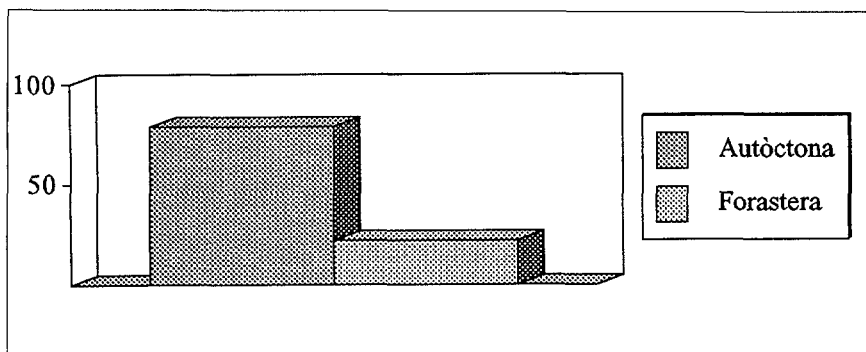
És simptomàtic observar que, una vegada acabada la Guerra Civil, la diferència entre sexes dels absents serà de 7 dones i 27 homes. D'aquests 27, tot just un 50% són desapareguts, amb una mitjana d'edat de 28 anys. Pel que fa a la resta, i salvant un parell d'excepcions, apuntem estades a Cuéllar (3), Tarragona (2), Larache (1), Orense (1), Gijón (1), Astorga (1), Benisidell (1) i Sant Quirze de Besora (1), les quals eren degudes, segurament, a l'internament dels dits homes en camps de treball o presons.

En canvi, la comptabilització de les dades d'immigració evidencia una certa estabilitat del moviment migracional "voluntari" durant aquesta dècada, la qual cosa és del tot lògica i se situa en uns paràmetres de normalitat.

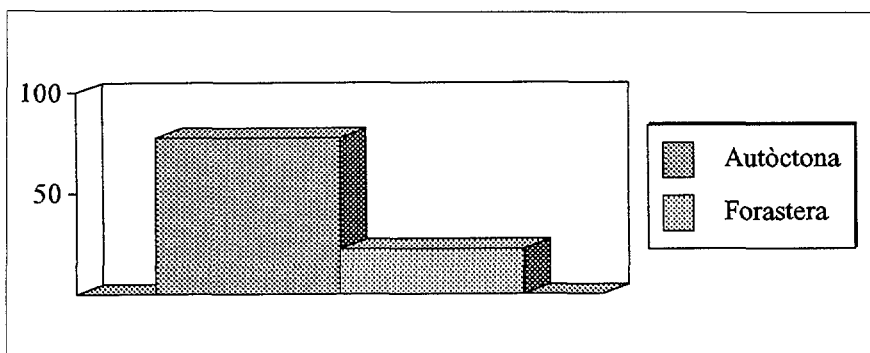
PROCEDÈNCIA DELS HABITANTS

		<i>1930</i>	<i>1940</i>
Principat	Tarragona	90	81
	Lleida	15	41
	Barcelona	23	20
País Valencià	Castelló	7	5
	València	5	3
	Alacant	3	1
Espanya	Madrid	1	
	Sòria	4	3
	Albacete	1	4
	Saragossa	1	
	Osca	1	3
	Terol		1
	Almeria	6	
	Lleó	2	2
	Navarra		1
Amèrica	Cuba	1	
	Argentina		1
TOTAL		160	166

POBLACIÓ AUTÒCTONA I FORASTERA L'ANY 1930

POBLACIÓ AUTÒCTONA I FORASTERA L'ANY 1940

CONCLUSIONS

La població de Vilaverd al llarg de la dècada dels anys trenta no experimenta grans canvis. De tota manera, entre el 1930 i el 1940 hi ha una pèrdua de 20 habitants, ja que es passa de 733 a 713 persones empadronades.

L'estructura demogràfica també és força semblant, i tendeix a un envelliment de la població, amb molts adults i pocs infants, fet que continuarà fins als nostres dies i que fins i tot s'accentuarà.

Vilaverd comptava amb més població femenina que masculina, la qual aconseguia un grau d'instrucció elemental força elevat, que rondava el 80%. L'estructura social era la típica d'una població rural catalana, amb un gran pes del sector primari, enfront del sector secundari i del terciari. Així doncs, l'agricultura constituïria la principal font d'ingressos econòmics de la major

part de les famílies vilavertines, moltes de les quals complementaven la pagesia amb activitats artesanals o bé amb les industrials, entre les quals destacaven el guix, el tèxtil i el paper.

L'impacte que causà la Guerra Civil és palpable en l'anàlisi comparativa dels dos padrons. Com ja hem assenyalat, les conseqüències són la davallada poblacional en el sector d'adults de 30 a 45 anys i en els naixements, l'augment de la viduïtat, les desaparicions i les absències obligades de molts homes per represàlies polítiques del règim del general Franco.